

О. В. Абакуменко,

к. е. н., доцент кафедри фінансів, Чернігівський державний інститут економіки і управління

П. О. Лук'яшко,

к. е. н., доцент кафедри фінансів, Чернігівський державний інститут економіки і управління

Д. В. Шатирко,

магістрант, Чернігівський державний інститут економіки і управління

ПЕРЕДУМОВИ ТА НАСЛІДКИ ФОРМУВАННЯ РОЗРИВУ МІЖ ВІРТУАЛЬНИМ ТА РЕАЛЬНИМ СЕКТОРАМИ ЕКОНОМІКИ

O. V. Abakumenko,

candidate of economic sciences, associate professor of cathedra of finance, Chernihiv State Institute of Economics and Management

P. O. Lukyashko,

candidate of economic sciences, associate professor of cathedra of finance, Chernihiv State Institute of Economics and Management

D. V. Shatirko,

MA student, Chernihiv State Institute of Economics and Management

PRECONDITIONS AND CONSEQUENCES OF FORMATION OF A GAP BETWEEN VIRTUAL AND REAL ECONOMY SECTORS

У статті досліджуються передумови формування розриву між віртуальним та реальним секторами економіки, рівень розвитку сфери послуг у різних країнах загалом та фінансових послуг зокрема.

The article describes the preconditions of formation of a gap between virtual and real economy sectors, services sector level of development in different countries as a whole and financial services in particular.

Ключові слова: Віртуалізація, фінансовий ринок, деривативи, фінансові активи, біржі, фінансові послуги, експорт, імпорт.

Key words: virtualization, financial market, derivatives, financial assets, exchanges, financial services, export, import.

ВСТУП

Лібералізація державного регулювання економіки, особливо її фінансового сектора, посилюється консолідаційними та глобалізаційними процесами. Накладення на названі тенденції стрімкого розвитку засобів телекомунікацій та інформаційних мереж обумовлює віртуалізацію економіки. Специфіка функціонування фінансових посередників у віртуальному світі обумовлює практичну неможливість державного регулювання та забезпечення адекватності фінансової сфери реальній економіці. Доступність сучасних фінансових ринків для широкого кола осіб, які не мають відповідного рівня підготовки та досвіду, обумовлює зниження стійкості фінансового сектора. Тому у фінансовій сфері виникли передумови для останньої світової кризи.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є дослідження передумов та тенденцій формування віртуального сектора економіки та обґрунтування загроз для національної безпеки.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Провісником епохи віртуалізації стала друга технологічна революція, яка змінила співвідношення продуктивних сил на користь сфери послуг. Домінування віртуальних вітрин магазинів та віртуальних грошей демонструють не розвиток "інформаційної", а вже зовсім іншої, нової економіки.

Продукти віртуальної економіки швидко заповнюють собою всі сфери людської життєдіяльності. Завдяки віртуалізації швидко змінюється світова фінансова

Таблиця 1. Рівень розвитку сфери послуг у країнах (за часткою у ВВП)

Група	Країни	Частка доходів від сфери послуг у ВВП (%)
I	США, Бельгія, Великобританія, Нідерланди, Франція	70
II	Австрія, Фінляндія, Італія, Іспанія	65—70
III	Норвегія, Марокко, Чилі, Росія, Україна, Коста-Ріка	50—60
IV	Гана, Боствана, Малі	менше 50

Джерело: [7].

Таблиця 2. Динаміка світової торгівлі послугами (млрд дол. США) у 1970—2011 рр.

Роки	1970	1980	1990	2000	2005	2010	2011
Експорт	67,0	387,9	802	1491	2414,3	4100	4170
Імпорт	62,9	362,8	858,2	1474,6	2374,4	3880	3955

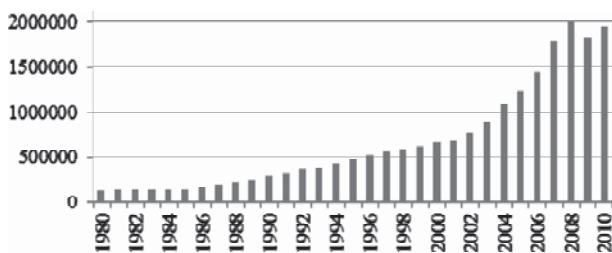

Рис. 1 Світовий експорт фінансових послуг (млн дол.)

Джерело: [2].

архітектура, відбувається її деформація у бік зростання питомої ваги фондового ринку та скорочення реального сектора економіки.

Передумовами зростаючої віртуалізації економіки можна вважати гіпертрофію фондового ринку, розрив між реальною та фіктивною економікою. З 1924 по 1929 рік вартість акцій на Нью-Йоркській фондовій біржі зросла більше ніж у три рази — від майже 30 млрд доларів США до 100 млрд доларів. Причому за дослідженнями фахівців, на 90 % цей капітал був спекулятивним. Після Другої світової війни гіпертрофія акціонерного капіталу порівняно з капіталом промисловим не тільки не зменшилася, а набула глобального характеру [4].

Якщо в 1929 році реальний сектор займав 80 % всієї економіки США, то в 2009 р. — лише 20 %. Поряд з цим, у структурі прибутку корпорацій в 1929 р. 10 % займав фінансовий сектор, а в 2009 р. на нього припадає вже 50 %.

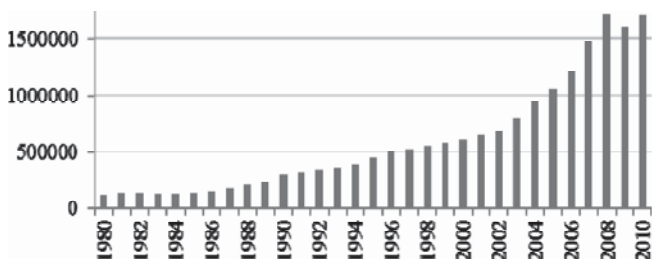

Рис. 2. Світовий імпорт фінансових послуг (млн дол.)

Джерело: [2].

За останні 25 років глобальний дохід виріс у 2 рази, у той час як обсяги світової торгівлі — в 3 рази, а прямі зарубіжні інвестиції — у 5 разів [3, с. 41]. Паралельно зростає обсяг спекуляцій, у сукупному обсязі інвестицій все більшу частку займали саме портфельні інвестиції. Питома вага мультинаціональних корпорацій у світовій торгівлі та інвестиціях в останні роки досягла 70 %, у той час як їх частка в сукупному світовому виробництві не перевищує 10 %. Глобальна нерівність доходів у світовій економіці продовжувала поглиблюватися. М'яка грошово-кредитна політика і притік капіталу з країн, що розвиваються, призвели до того, що в 2000-х роках реальні відсоткові ставки в розвинених країнах фактично були мінусовими, що також сприяло виникненню "мильних бульбашок". За оцінками експертів, на фінансові операції, пов'язані з матеріальним виробництвом, припадає лише 2—3 %, таким чином 97 % формують фінансовий сектор як "річ у собі" [1]. Поява нових фінансових інструментів ще більше знижувала надійність та урегульованість фінансових ринків. У результаті при перших потрясіннях віртуальні деривативи стали "токсичними" — суб'єкти прагнули якомога швидше їх позбутися. Кожний виток кризи робив "токсичними" додаткові активи, і таким чином далі парализував кредитну систему. Оскільки у цих умовах у багатьох розвинених країнах, передусім у США, мало місце надмірне споживання і кредитування, це значно посилює процеси віртуалізації.

В економічно розвинених країнах питома вага сфери послуг у ВВП, за оцінками Всесвітнього банку, на даний час складає близько 68 %, збільшившись з 50—60 % тільки за останні 30—40 років [6]. Рівень розвитку сфери послуг у країнах досить різний. Наприклад, сектор послуг у США і Франції становить близько 77 %, Великобританії — близько 76 %, Німеччині — близько 70 %, у східноєвропейських країнах цей показник знаходиться на рівні близько 60 %. Відмінності в цьому показнику (частці у ВВП) і темпах його росту за останні 30 років дозволяють розділити всі країни на чотири групи (табл. 1).

Поряд зі зміною галузевих пропорцій національних економік спостерігається і швидке нарощення обсягів сучасної міжнародної торгівлі послугами. Загальний обсяг експортованих послуг у світовій торгівлі зріс із 67 млрд дол. США в 1970 р. до 4,2 трлн дол. в 2011 р., тобто за сорок років більш ніж у 60 разів. Динаміку зростання експорту та імпорту ілюструє таблиця 2.

Світова торгівля послугами є одним із секторів світового господарства, що найшвидше зростають. За оцінками фахівців, міжнародна торгівля послугами подвоюється кожні 7—8 років порівняно з 15 роками, необхідними для аналогічного збільшення обсягу експорту товарів.

Розглянемо динаміку сукупного світового експорту та імпорту фінансових послуг на рис. 1 та рис. 2.

Розвиток світового ринку фінансових послуг протягом 1980—2010 рр. був досить динамічним, що проявляється через постійну зміну рівнів експорту та імпорту.

Висока ефективність надання послуг обумовлена значною питомою вагою доданої вартості у валовому продукті, який істотно вище в сфері послуг, ніж у товарному виробництві (рис. 3).

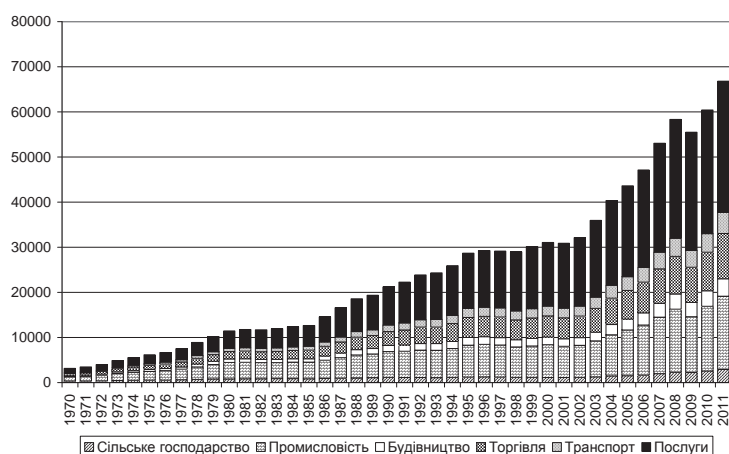

Рис. 3. Валова додана вартість світу, млрд дол., 1970—2011 рр.

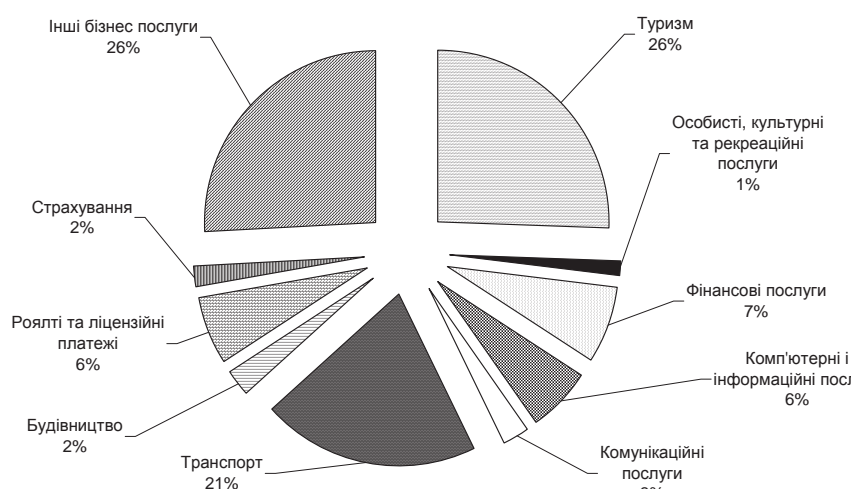

Рис. 4. Частка сукупного експорту комерційних послуг

Сталою тенденцією на сьогодні є збільшення частки туристичних послуг, але найбільш динамічно розвивається міжнародна торгівля діловими послугами, зокрема управлінськими, професійними, банківськими, страховими, аудиторськими послугами, що становлять до чверті всієї торгівлі послугами. Вагому частку має фінансовий сектор в сфері послуг (рис. 4) [8].

Вагома частина фінансових послуг надається саме на фондовому ринку, головною ознакою якого є гло-

балізація — інтеграція національних ринків цінних паперів в єдиний міжнародний.

Можна констатувати так званий "прорив", який здійснили біржі Азійського регіону в 2010—2011 рр. порівняно з 2009 р. (табл. 3). До провідних азійських бірж належать Шанхайська ф'ючерсна біржа та Національна фондова біржа Індії, а також Китайська товарна біржа Чанчжоу.

Дані табл. 3 ілюструють, що в списку найбільших 10 бірж світу 50 % займають біржі Північної та Півден-

Таблиця 3. Рейтинг найбільших товарних і фінансових бірж світу за обсягами торгівлі, млн контрактів

№ з/п	Біржа	Рік			2010 у % до 2008
		2008	2009	2010	
1	Корейська біржа	2865.5	3102.9	3748.9	30.8
2	Чиказька біржа CME Group (вкл. CBOT і Нутех)	3277.6	2589.5	3080.5	-6.0
3	Європейська біржа EUREX (вкл. ISE)	3172.7	2647.4	2642.1	-16.7
4	Біржа NYSE-EURONEXT	1675.8	1729.9	2154.7	28.6
5	Національна фондова біржа Індії	601.6	918.5	1615.8	168.6
6	Бразильська торгова ф'ючерсна біржа	741.9	920.4	1422.1	91.7
7	Чиказька біржа опціонів (вкл. CFE)	1194.5	1135.9	1123.5	-5.9
8	Американська біржа NASDAQ OMX Group	722.1	815.5	1099.4	52.2
9	Мультитоварна біржа Індії (вкл. MCX-SX)	103.0	385.4	1081.8	950.3
10	Російська фондова біржа РТС	238.2	474.4	623.9	161.9
11	Шанхайська ф'ючерсна біржа	140.3	434.8	621.9	343.3
12	Товарна біржа Чанчжоу	222.6	227.1	495.9	122.8

Джерело: [6].

Таблиця 4. Обсяг за видами угод, укладених на світовому біржовому ринку, млн контрактів

Види угод	Рік			2010 у % до 2008
	2008	2009	2010	
Ф'ючерси	8317,7	8188,0	11182,5	34,4
Опціони	9361,1	9556,6	11112,7	18,7
Всього	17678,8	17744,6	22295,2	26,1

Джерело: [5].

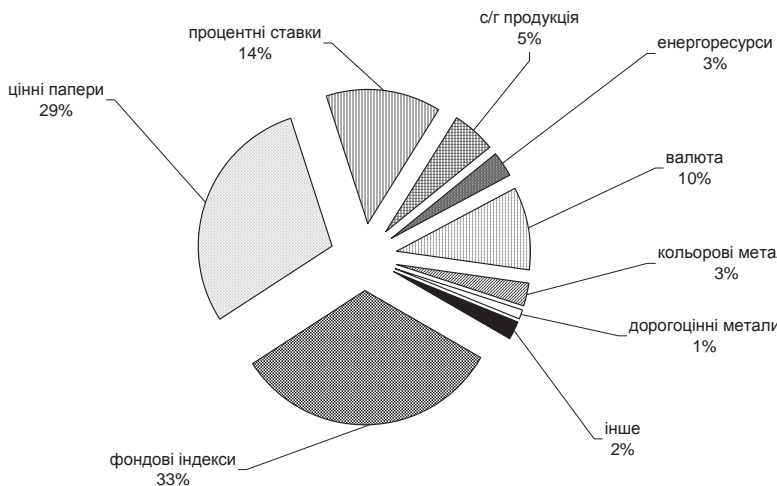

Рис. 5. Структура світової біржової торгівлі у 2010 р.

Джерело: [5].

ної Америки. При цьому переважно 90 % цих бірж належать до біржового фінансового сектора. Дана особливість пояснюється швидкими темпами зростання біржової торгівлі фінансовими інструментами, починаючи з 1970-х років, а також домінуванням світового спекулятивного капіталу на біржовому фінансовому ринку, який є більш гнучким і доступним для проведення спекулятивних операцій.

Провівши аналіз біржової торгівлі товарними ф'ючерсами та опціонами (табл. 4), можемо констатувати збереження тенденції до зростання обсягів торгівлі. Так, порівняно з 2009 р. обсяги торгівлі на світових біржах зросли на 26,1% і в 2010 р. склали 22,3 млрд угод. Зниження темпів зростання кількості укладених угод в останні роки викликано світовою кризою на кредитних ринках, що спричинило скорочення обсягів торгів на американських та європейських біржових ринках у 2008—2009 роках, проте на кінець 2010 — початок 2011 року спостерігається тенденція до зростання кількості угод завдяки процесам укрупнення та поглинання бірж.

Як ілюструє рис. 5, у загальній структурі світової біржової торгівлі в 2010 р. переважав біржовий фінансовий ринок, частка якого складає 87 %, тоді як біржовий товарний ринок зменшує свою частку, зокрема на його долю приходиться лише 13 %. При цьому, частка фондових індексів складає — 32,4 %, цінних паперів — 29,4 %, процентні ставки — 14,8 %.

На сьогодні найбільш яскравим прикладом віртуалізації є IPO соціальної мережі Facebook обсягом у 5 млрд дол. США. За оцінками трейдерів, без жодних на те серйозних причин за останній рік капіталізація Facebook виросла майже на 30% і зараз становить близько 65 млрд доларів. Фахівці вважають, що при оцінці в 100 млрд дол. США компанія з Р/Е (співвідношення ціни та прибутку), що досягає 100, явно переоцінена. Варто

відзначити, що для компаній, які швидко розвиваються, історично адекватним рівнем Р/Е є 20—30. У лідерів індустрії — Apple і Google — він становить 15,8 та 20,5 відповідно.

На початку 2000-х рр. за аналогічним сценарієм виросла капіталізація AOL до 180 млрд доларів, після чого акції компанії стрімко впали. Зарубіжні інвестори констатують, що компанія Facebook і її капіталізація перевищує всі мислимі межі.

ВИСНОВКИ

Отже, основними загрозами національній безпеці, які несе в собі віртуальна економіка, можна вважати зниження стійкості фінансового ринку (передусім його фондового сектора) через допуск до операцій широкого кола некваліфікованих осіб, які провокують ажіотаж та диспропорції в процесі перерозподілу фінансових ресурсів. Специфіка віртуальної економіки полягає в усуненні дієвих важелів попередження розвитку кризових явищ кваліфікованим втручанням держави у діяльність фінансових посередників. У діяльності віртуального фінансового ринку відсутні ефективні механізми державного регулювання, зростає нерівномірність розподілу

світових фінансових ресурсів у бік нарощення фіктивного капіталу та позбавлення джерел фінансування реального сектора, що призводить до розбалансування суспільно-економічної системи загалом.

Література:

1. Безручко Д.С. Сучасна фінансово-економічна криза та роль процесів віртуалізації економіки [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: <http://ir.kneu.kiev.ua:8080/bitstream/2010/576/1/Bezrychko.pdf>
2. Войтенко О.М. Аналіз трансформацій світового ринку фінансових послуг [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/inek/2011_6/264.pdf
3. Глобалізація і безпека розвитку: монографія / О.Г. Білорус, Д.Г. Лук'яненко та ін.; керівник авт. колективу і наук. ред. О.Г. Білорус. — К.: КНЕУ, 2001.
4. Шморгун О. Безпрецедентний прецедент. Світова фінансова криза: останнє попередження // Народний депутат. — 2008. — № 47.
5. Офіційний веб-сайт Інформаційного агентства Bloomberg [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bloomberg.com>
6. Офіційний веб-сайт торгової асоціації Futures Industry Association [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.futuresindustry.org
7. Офіційний веб-сайт Світового банку [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://data.worldbank.org/>
8. Офіційний веб-сайт Світової організації торгівлі [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/its2012_e/its12_trade_category_e.pdf

Стаття надійшла до редакції 17.03.2013 р.